

УДК: 37.013.73:340.12

Мораль і право як чинники оновлення змісту сучасного політичного і національно-патріотичного виховання

Брусакова О. В., здобувач кафедри філософії ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Статтю присвячено дослідженню проблеми потенціалу моралі і права як чинників оновлення змісту сучасного політичного і національно-патріотичного виховання. Розглядаються поняття моралі та права у контекстах сучасної освітньої реальності, обґрунтовується необхідність оновлення змісту політичного і національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: мораль, право, сучасна освіта, політичне виховання, національно-патріотичне виховання.

Сьогодні Україна переживає важкі часи. Криза має місце майже в усіх галузях життєдіяльності держави: політика, економіка, духовність. Освіта є одним із основних напрямків, базові засади функціонування якого, визначаються державною політикою. Сучасні соціокультурні контексти вимагають принципово нового підходу до здійснення управління у цій сфері. В умовах сьогодення неабиякого значення набуває якість політичного та національно-патріотичного виховання, високий рівень яких допоможе запобігти подальших конфліктів та повторення кровопролиття. Жахливі події останнього часу на території України вимагають від нас визнання необхідності оновлення змісту сучасного політичного та національно-патріотичного виховання, основними чинниками якого є мораль і право.

Проблема політичного та національно-патріотичного виховання неодноразово розглядалася вітчизняними педагогами, філософами, політологами та дослідниками в інших гуманітарних сферах. Серед них П. Куліш, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, К. Ушинський, Т. Шевченко. Щодо останніх досліджень, то доречно виокремити роботи С. Бережної, Б. Буяка, І. Дорожко, М. Дроботенко, І. Загрійчука, Ю. Калиновського, Г. Корж, М. Триняк, А. Сошнікова та багатьох інших.

Оскільки політичне виховання тісно пов'язане з морально-етичним, утворюючи спільне смислове поле, то дослідження спирається на дискурс «мораль і право», передусім на наукові роботи Н. Бусової, А. Гоннета, О. Гьофе, Дж. Ролза, В. Вальденфельса, Г. Йонаса, А. Єрмоленка та ін.

Теоретичні підвалини національного виховання, яке водночас зберігає можливість реалізації в інтеркультурному діалозі, закладені ще німецькою класичною філософією, насамперед Фіхте.

Багато досліджень присвячено також питанням моралі, права, морального та правового виховання, проблемам формування правосвідомості такими науковцями як К.-О. Апель, Д. Берклі, Ю. Габермас, Ю. Грошевий, О. Данильян, С. Комаров, С. Максимов, В. Малахов, П. Рабінович, М. Підберезький та ін, але роль моралі і права як змістовних чинників сучасного політичного і національно-патріотичного виховання не набула глибокого аналізу, хоча, безперечно, заслуговує на такий.

У літературі існує безліч визначень поняття «мораль». У контексті аналізу заявленої проблематики найбільш імпонує таке, яке надали представники конструктивізму. Вони пропонують розглядати мораль як самореферентну систему з власним автопоезісом, що породжує моральні смисли та конституює проблемне поле духовності [1].

Що ж стосується визначення поняття «право», то полеміка між юристами, філософами та іншими дослідниками триває дотепер. Інколи змісти, що в нього вкладаються, принципово відрізняються один від одного. Якщо проаналізувати дане питання у історичному ракурсі, то в око впадає те, що зміст поняття права постійно піддається критиці через намагання його вдосконалити. Кант визначав поняття як «узагальнене уявлення або уявлення, у якому поєднано багато об'єктів». Отже ми прагнемо знайти узагальнюючі характеристики предмету, який є об'єктом нашої пізнавальної зацікавленості. Для вичерпного розуміння поняття права необхідно розуміти різницю між нормами права та іншими

суспільними нормами. Про це відомий німецький вчений Райнгольд Ціпеліус у своєму труді «Філософія права» пише : «...в якості «гарантованого права» ми можемо позначити всі норми поведінки, які приписуються до обов'язкового виконання у певному суспільстві силою державно організованого примусу» [2, с.11]. Але він же зазначає, що «У той же час, при бажанні ми маємо можливість позначити терміном «право» якусь окрему частину цих обов'язкових норм – наприклад, ті мінімально достатні норми, які необхідні для виконання правосуддя» [2, с.11]. Тут можемо говорити про виникнення ще одного поняття, а саме «свободи дефініції».

Отже, оскільки поняття права використовується дуже різними теоріями, то і намагання визначити одне єдине і вірне – це довготривалий дискурс.

Особливо важливим для сучасної вітчизняної освіти є і питання про співвідношення моралі та права в освітній площині сьогодення.

Безперечно, сучасний вітчизняний освітній простір є складно структурованим явищем, що постійно змінюється під впливом тих модернізаційних процесів, які мають місце в Україні. Принципово змінилася законодавча база, що регулює освітянську діяльність в Україні. З точки зору філософського аналізу розуміння поняття освітнього простору, думки дослідників також різняться. Серед бачень науковців, які досконально вивчали це питання, нам імпонує точка зору сучасної дослідниці О. Марченко. Зокрема, вона розглядає категорію “освітній простір” як зовнішній “кордон” по відношенню до освіти і педагогічного мислення в їх традиційному розумінні [3]. Вона пише: « В такому випадку освіта виступає як феномен культури, як важливий інститут соціалізації, механізм культурогенезу» [3, с. 10]. Але, з її ж точки зору, осмислення освіти в її онтологічному значенні, враховуючи ту роль, яку вона відіграє в еволюції Всесвіту, «потребує нової методології, виходу за межі усталених поглядів на освіту “зсередини” як на сукупність процесів, що відбуваються в освітньому закладі або іншій педагогічній системі» [3, с. 10].

Отже, політичне та національно-патріотичне виховання сьогодні як складові загального освітньо-виховного процесу мають певну специфіку, зумовлену реаліями як сучасного освітнього простору, так і загальними соціокультурними аспектами.

Так не можна не враховувати те, що глобалізаційні процеси по-новому конституують світовий політичний простір, утворюючи у ньому наднаціональні політичні форми та інституції. Якщо політичне виховання ще наприкінці минулого століття залишалося стиснутим національними рамками, то сьогодні вкрай необхідно трансформувати певні його змістовні блоки. Глобалізація з притаманним їй ущільненням простору і часу загострила полеміку серед освітніх філософів та педагогів стосовно соціальної, освітньої і культурної релевантності космополітизму та націоналізму. Не можна не погодитися з аргументацією У. Бека щодо необхідності перенесення цієї суперечки у методологічну площину. У цій площині відкривається діалектичний взаємозв'язок між націоналізмом та космополітизмом: «Реалістичний космополітизм передбачає націоналізм, націоналізм, у свою чергу, передбачає космополітизм» [4, с. 96–97].

Як зазначає сучасний дослідник Б. Буяк «Політичне виховання у добу глобалізації здійснюється в рамках програми демократичного глобального навчання, світоглядні настанови якої дозволяють комплементарно поєднувати національні та наднаціональні смисли у стратегіях демократичного політичного виховання [5, с. 358]. Задля виконання такого завдання необхідно розуміти вагомість таких чинників як моральне та правове виховання, які, в свою чергу, базуються на сприйнятті та розуміння таких понять як мораль і право.

Підвищення ефективності політичного та національно-патріотичного виховання не можливо без врахування такої характеристики сучасного суспільства як мультикультуралізм.

Філософське осмислення проблематики мультикультуралізму сьогодні є не тільки спробою дати відповідь на теоретичні проблеми розвитку суспільства, культури й освіти, а й спробою розробити практичні рекомендації щодо зменшення або пом'якшення глобалізаційного тиску на людину, яка відчуває себе розгубленою у ситуації культурного розмаїття.

Слід зазначити, що мультикультуралізм і як феномен, і як ідеологія постійно знаходяться у полі зору сучасної філософської думки. Його основні засади і рецепція на пострадянському просторі розглядалися у працях М.В.Поповича, В.С.Горського, С.В.Пролеєва, М.Д.Култаєвої, Н.В.Скотної. Але у працях цих авторів і багатьох інших, близьких до них, що разом утворюють сучасний український дискурс мультикультуралізму так і не визначено його вплив на сучасне політичне та національно-патріотичне виховання, хоча такий, безперечно, існує.

Соціокультурні контексти, що були описані раніше, розширили розуміння завдань політичного та національно-патріотичного виховання, до яких залучається сприяння розв'язанню глобальних проблем сучасності.

Так доречним прикладом тут вважає дослідник проблем політичної освіти та виховання Б. Буяк [5, с. 358] є сучасні стратегії екологічного виховання, де політична складова органічно вписується в етичний зміст екологічного виховання. «Це відбувається через їх спільні світоглядні смисли», - вважає він [5, с. 396]. Але такі спільні позитивні смисли не можуть утворитися за умови, що світогляд особи формувався без урахування таких чинників як мораль та право.

Національно-патріотичне виховання також залежить від вказаних факторів. Як вже зазначалося, багато дослідників переймалися проблемами виховання гідних громадян України, патріотів своєї нації, але завжди готових до інтеркультурного діалогу. «Збереження національної ідентичності людини у глобалізованому світі, відтворення її буттєвої укоріненості сьогодні є суспільно важливим питанням для усіх соціумів, які зазнають глобалізаційного

тиску. Адекватною відповіддю на ці виклики є модернізація теорії і практики національно-патріотичного виховання», - пише М. Триняк [6, с. 242].

Протиставлення „націоналізм-космополітизм” часто застосовується у дискусіях щодо перспектив національно-патріотичного виховання у добу глобалізації. Як зауважує І.Д.Загрійчук, „космополітична тенденція, що все більш проявляється в умовах глобалізації, відбиває рухливість національного, можливість його зміни, трансформації, але не знищення чи подолання як такого. Правдою є те, що національне сьогодні вже не може залишатись у своїх звичних формах. Потужні імпульси інтеграції світової людності в єдиний планетарний організм роблять необхідним зближення культур, вирівнювання та уніфікацію цілісних національно-культурних світів. Разом з тим диференціація та інтеграція світової людності в єдиний планетарний організм роблять необхідним зближення культур, вирівнювання та уніфікацію цілісних національно-культурних світів” [7, с. 105].

У сучасному українському суспільстві виклики глобалізації через прискорене становлення національної самосвідомості загострюють суперечку між космополітизмом та націоналізмом. Але разом з тим визнається об’єктивна необхідність як мультикультурної освіти, так і національно-патріотичного виховання.

Це обумовлюється не в останню чергу тим, що українське суспільство є розмаїтим у територіально-звичаєвому та віросповідному плані, багата на чисельні субкультурні пласти та конткультурні рухи – мистецькі, професійні, політичні тощо. Тому вироблення власної мультикультурної концепції освіти та виховання в Україні нині знаходиться у центрі уваги педагогічної думки. Це завдання ускладнюється тим, що така концепція повинна органічно вписуватися у контексти і горизонти макропроекту національного виховання. Встановлення діалогічних відносин між смислами національно-патріотичного виховання та мультикультурної освіти є вимогою сучасної педагогічної культури [6].

Події, що сталися в Україні протягом останнього часу, доводять, наскільки ця проблема має важливе значення для українського суспільства. Адже саме зараз формуються підвалини міжкультурних відносин, що визначатимуть подальший розвиток суспільства. Саме освіта й наука найбільш здатні генерувати побудову громадянського суспільства та розвиток України на засадах демократії та рівноцінності всіх учасників мультикультурного соціуму.

Отже, для забезпечення ефективного процесу побудови громадянського суспільства в Україні необхідність оновлення змісту політичного та національно-патріотичного виховання не викликає сумніву. Будівниками такого суспільства мають бути люди високої моралі, обізнані у правовій площині. Правові знання мають стати не прерогативою вузького кола фахівців, а доступні будь-якому пересічному громадянину. Розуміння та дотримання моральних та правових норм є запорукою успіху державотворчих процесів у нашій державі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Luhmann Niklas. Gibt es in unserer Gesellschaft unverzichtbare Normen / N. Luhmann. – Heidelberg : Klett, 1993. – 440 S.
2. Р. Ціпеліус. Філософія права. Переклад з німецької С. Пролеєва (гл. I 1-4, гл. III 7) та Л. Ситниченко (гл. IV 14-17,) за: Reinhold Zippelius. – Rechtsphilosophie. – Munchen, 1989. Український філософський фонд, 1999. – С.62
3. Марченко О.В.Методологічні стратегії дослідження освітнього простору: Монографія. – Дніпропетровськ : Інновація, 2012. – 350 с.
4. Beck Ulrich. Der kosmopolitische Blick oder: Krie ist Frieden. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2004. – 288 S.
5. Буяк Б.Б. Світоглядна складова у політичній освіті та вихованні молоді: функціональний потенціал та перспективи його використання : дис. ...д-ра філос.: 09.00.10/ Харк. нац. пед. універ. – Харків, 2012. – С.421
6. Триняк М.В. Інтеркультурна комунікація в освіті: тенденції розгортання у сучасних соціокультурних контекстах : дис. ...д-ра філос.: 09.00.10/ Харк. нац. пед. універ. – Харків, 2011. – С.431
7. Загрийчук І. Д. На межі національних культур / Іван Загрийчук. – Монографія. – Харків: УкрВФЗТ. 2006. – С. 260

Мораль и право как факторы обновления содержания современного политического и национально-патриотического воспитания

Брусакова О.В.

Статья посвящена исследованию проблемы потенциала морали и права как факторов обновления содержания современного политического и национально-патриотического воспитания. Рассматриваются понятия морали и права в контекстах современной образовательной реальности, обосновывается необходимость обновления содержания политического и национально-патриотического воспитания.

Ключевые слова: мораль, право, современное образование, политическое воспитание, национально-патриотическое воспитание.

Morality and law as factors update the content of contemporary political and national-patriotic education

Brusakova O.

This article is devoted to the problem of moral and law potential as factors of renovation of content of modern political and nationally - patriotically education. Definitions of moral and law in contexts of modern educational reality are analyzed, necessity of renovation of political and nationally - patriotically education concept is proved.

Key words: moral, law, modern education, political education, nationally - patriotically education.